

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ПІДЛІТКІВ З ВАДАМИ СЛУХУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

УДК: 376.33:796.012.23

Тодоров П. І.

У статті приводяться результати експериментально-педагогічних досліджень, а також викладаються методичні прийоми фізичного виховання в системі соціальної адаптації та інтеграції глухих підлітків. Методичні вказівки адресовані дефектологам-сурдопедагогам, викладачам вузів, шкільним вчителям спеціальних шкіл.

Ключові слова: рухова сфера, порушення слуху, корекція.

СОЦИАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ И ИНТЕГРАЦИЯ ПОДРОСТКОВ С ДЕФЕКТАМИ СЛУХА СПОСОБАМИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

В статье приводятся результаты экспериментально-педагогических исследований, а также излагаются методические приемы физического воспитания в системе социальной адаптации и интеграции глухих подростков. Методические указания адресованы дефектологам-сурдопедагогам, преподавателям вузов, школьным учителям специальных школ.

Ключевые слова: двигательная сфера, нарушение слуха, коррекция.

SOCIAL ADAPTATION AND INTEGRATION OF TEENAGERS WITH HEARING DISORDERS BY MEANS OF PHYSICAL TRAINING

Todorov P. I.

The article gives the results of experimental and pedagogical research. Techniques of physical education in the system of social adaptation of the deaf children are presented. Methodological tips can be used by the defectologists-surdoteachers, university teachers, special school teachers.

Key words: motive sphere, hearing disorder, correction.

Соціально-економічні та культурні процеси, які відбуваються у незалежній Україні, зумовили необхідність суттєвих змін у системі освіти, що знайшло своє відображення у Державній національній програмі “Освіта (Україна XXI століття)”, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній програмі “Діти України” та інших офіційних державних документах. У них наголошується, що діти з особливостями психофізичного розвитку потребують особливої турботи; вказується на необхідність оновлення змісту освіти, впровадження нових підходів, форм, методів навчання і виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості цих дітей, сприяли розкриттю талантів, їх розумових та фізичних здібностей; визначається пріоритетність забезпечення їм повноцінної життєдіяльності, оптимальних умов для максимальної соціально-трудової реабілітації.

Провідною ідеєю сучасної спеціальної освіти є досягнення такого рівня освідченості, який відповідає потенційним можливостям дітей з особливими освітніми потребами, їхня підготовка до адаптації та інтеграції в сучасне суспільство, формування активних рис особистості, яка здатна не лише споживати, а й створювати соціально-культурні й матеріальні цінності.

Процес соціальної адаптації залежить від розуміння природи людини й створення його цілісного образу. Це положення здобуває особливе значення для людей, що оточують дітей із проблемами в розвитку. При всьому різноманітті підходів до розуміння феномена людини в сфері природних, фізико-математичних і гуманітарних наук дослідники єдині в розумінні двоїстої природи людини, з одного боку, людина - природна істота, з іншого боку, людина - суспільна істота. Установлено, що тільки в соціальному середовищі, у спілкуванні, у різних видах діяльності через засвоєння готових форм і способів соціального життя відбувається становлення особистості й вироблення її власних орієнтацій (Л.С. Виготський, Н.Г. Байкіна, В.В. Засенко та ін.).

Об'єкт дослідження - фізичне виховання глухих підлітків.

Предмет дослідження - соціальна адаптація та інтеграція глухих підлітків в системі фізичного виховання.

Мета дослідження полягає в тому, щоб, обґрунтувавши в теоретико-методологічному плані соціально-педагогічні умови соціалізації глухих підлітків, визначити шляхи їхньої реалізації в системі фізичного виховання.

Одну із центральних ролей при вивченні соціалізаційних процесів у цей час грає системний підхід, оскільки він містить можливості міждисциплінарного дослідження будь-якої проблеми з погляду загальних закономірностей розвитку, які можуть бути використані при рішенні поставлених нами конкретних завдань із урахуванням специфіки корекційної педагогіки.

Соціалізація - це засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин. У процесі соціалізації людина здобуває переконання, суспільно схваловані норми поведінки, необхідні йому для нормального життя в суспільстві [2].

Поняття «соціалізація» пов'язане з такими поняттями як: «виховання», «навчання», «розвиток». Характерними рисами процесу соціалізації є: відносна стихійність; неавтоматичне, мимовільне засвоєння соціальних норм і цінностей; зростаюча самостійність відносно вибору соціальних цінностей і середовища спілкування. Проведений аналіз літератури з проблеми дослідження дозволяє зробити висновок, що хоча соціалізація має ряд особливостей, але в жодному разі не протиставляється вихованню, розвитку, навчанню.

Л.С. Виготський уперше порушив питання про те, що «проблему дитячої дефективності в психології й педагогіці треба поставити й осмислити як соціальну проблему, тому що її момент, що зауважує не колись соціальний, «почитавшийся» звичайно другорядним і похідним, насправді виявляється первинним і головним» [3]. Він науково обґрунтував положення про те, що компенсація фізичних недоліків аномальних дітей може здійснюватися тільки шляхом їхнього розвитку й включення в різноманітну соціально значиму діяльність. Широке спілкування з навколишнім світом, засвоєння не на пасивному вивченні, а на активній і діяльній участі в житті, активне суспільно-політичне виховання, що виводить аномальну дитину з вузького кола, відведеного йому

його недоліком, - от ті найважливіші важелі соціального виховання, якими, на думку Л.С.Виготського, можна компенсувати фізичні недоліки аномальних дітей.

Ідеї Л.С.Виготського про шляхи розвитку спеціального виховання й навчання глухих дітей одержали подальший розвиток у теорії й практиці вітчизняної сурдопедагогіки (М.Д. Ярмаченко, Р.М. Боскіс, А.І. Д'ячков, Н.Ф. Засенко С.А. Зиков, Т.С. Зикова, Е.П. Кузьмічева, Е.Н. Марциновська, И.В. Колтуненко, Л.П. Носкова, М.И. Нікітіна, Ж.І. Шиф і т.д.). Питання про вибір правильних шляхів, що відповідає змісту ефективних форм і методів колекційної роботи в школі глухих є однієї із центральних проблем.

Втрата або дефект одного органа почуттів негативно позначається на всій системі органів, по-різному відбивається на кожному зі збережених. Більше інших страждає той, котрий функціонально найбільш близький до ушкодженого. При дефектах слуху такий є найбільш близько зв'язаною функцією, й тому найбільш страждаючої є мовна діяльність. А від стану другої сигнальної системи залежить не тільки можливість спілкування людей, але і їхнє мислення, пам'ять, розумова й фізична працездатність.

Особливості інтелектуального, фізичного й мовного розвитку дітей з дефектами слуху в умовах сучасного суспільства спричиняються й специфіку їхнього шкільного навчання й підготовки до подальшого самостійного життя.

Вченими (Н.Г. Байкіна, М.С. Бесарабов, Р.М. Боскіс, О.П. Гозова, Г.Ф. Козирнов, А.О. Костянян, І.Я. Коцан, І.М. Ляхова, В.А. Рябичев, Б.В. Сермєєв та ін.) доведено, що порушення слуху впливає на розвиток рухової функції, уповільнює рухові реакції, зменшує швидкість виконання рухів, призводить до порушень координації рухів, нерівномірного розподілу зусиль і в цілому до недостатньої просторової орієнтації.

З огляду на відставання глухих учнів у сприйнятті тимчасових інтервалів [5], була здійснена робота з формування «почуття часу» зі сприйняттям і регуляцією власних рухових дій. При цьому особлива увага приділялася виробленню найбільш швидкого темпу рухів з показом рухової дії в максимально можливому для засвоєння темпі. Крім того, на практичних заняттях оцінювався час, витрачений на виконання певної предметної операції, а на заняттях фізичною культурою в цих же учнів розвивали вміння сприймати короткі відрізки часу й регулювати тривалість власних рухів у часі.

Точність сприйняття простору й часу глухими учнями лежить в основі їхньої трудової підготовки. Немаловажливу роль у трудовій підготовці глухих учнів грає фізичне виховання. На думку Ю. Н. Комарова [4], основною ланкою фізичної підготовленості глухих учнів до майбутньої трудової діяльності є різнобічний фізичний розвиток, що повинне стати міцною базою вдосконалення всіх життєво важливих функцій організму, рухових якостей, умінь і навичок.

Дослідження, проведені Щуплецовою Т.С, Надєїною Н.А. (1988) про наявність тісного зв'язку слухо-мовленнєвої системи і м'язово-рухової системи, з'ясували, що у учнів зі зниженим слухом, які добре володіють мовою (І відділення), в усіх вікових групах точність кінестезії була вищою, ніж у їх однолітків з недостатньо розвиненим мовленням (II відділення). Регуляція точнісного руху до 14-15-літнього віку в дітей зі зниженим слухом з відносно

розвинути мовленням, набуває зрілого вигляду, чого не можна сказати про дітей, які не володіють розмовним мовленням.

У роботі Козирнова Г.Ф. відзначається позитивний вплив занять фехтуванням на підвищення швидкісних можливостей і вдосконалення рухового аналізатора цих дітей.

Дослідження Бессарабова М.С. (1979) експериментально обґрунтовують застосування занять ігрової спрямованості, а саме, занять баскетболом з глухими підлітками 11-15 років. Автор відзначає позитивний вплив даного виду занять на фізичний розвиток цих дітей, функціональний стан їхньої кардіореспіраторної системи, формування психомоторних функцій. Крім того, такі заняття сприяють комплексному вдосконаленню рухових здібностей, розвитку функції рухового, зорового та вестибулярного аналізаторів.

У дослідженнях Бабія І.М., Костяніна О.О., Байкіної Н.Г. увага надається легкоатлетичним вправами на розвиток рухових якостей глухих школярів і підвищення їх фізичної працездатності. Автори вказують на тісний зв'язок фізичної підготовки школярів з вадами слуху з функціональним станом їх рухового аналізатора та діяльністю серцево-судинної системи. Зазначається, що систематичне застосування спеціально підібраних фізичних вправ дозволяє: отримати бажані результати фізичного та функціонального розвитку глухих школярів, усунути недоліки рухової сфери, нівелювати різницю в даних показниках між цими дітьми і тими, хто має збережений слух.

У дослідженні Колишкіна О.В. вперше експериментальним шляхом обґрунтовано комплексну методіку позаурочних занять із слабчочуючими юнаками засобами адаптивного фізичного виховання в процесі застосування спортивних ігор, плавання, виконання силових вправ і спеціальних вправ на витривалість. Доведено ефективність упровадження системи корекційних заходів із використанням методів адаптивного фізичного виховання в сучасну практику корекційної педагогіки.

В.М. Малій [6] вважає професійне самовираження молодих людей з дефектами слуху важливою проблемою сучасної системи навчання й виховання глухих школярів. Необхідне створення спеціальних програм, які допомогли б глухим учням розширити їхнього знання про професії, затребуваних сучасним суспільством, і в той же час доступних глухим у силу особливостей їхнього розвитку. У цьому процесі повинні взяти участь і вчителі, і вихователі, і батьки. Без дотримання таких умов, вважає автор, соціально-трудова реабілітація глухих неможлива.

Під професійно-прикладною фізичною підготовкою мається на увазі педагогічний процес, спрямований на розвиток і вдосконалення спеціальних, професійно важливих функцій організму, до яких у процесі конкретної трудової діяльності пред'являються підвищені вимоги. Ці професійно важливі рухові якості, уміння й навички формуються й удосконалюються протягом навчання вибраної глухими професії й у процесі самої праці. Однак найбільше успішно цей процес, а також оволодіння спеціальністю в цілому, відбувається при вмілому сполученні професійного навчання зі спеціальним фізичним тренуванням.

Тому високий рівень розвитку певних фізичних і психічних якостей, характерних для тієї або іншої професії, буде сприяти найшвидшому оволодін-

ню високою кваліфікацією, підвищенню працездатності й стійкості організму до можливих негативних впливів виробництва.

Вивчався вплив занять по професійно-прикладній фізичній підготовці на психофізіологічні функції в глухих, пов'язані зі швидкістю й точністю рухів. Аналізу піддавалися найбільш значимі для сучасних професій психофізіологічні функції, що характеризуються наступними показниками: точністю диференційовки амплітуди, напрямки й форми рухів, максимальної й оптимальної частоти рухів, точністю м'язових зусиль, точністю диференційовки тимчасових параметрів.

Серед професій, що обирають особи з недоліками слуху, істотне місце займають ті, оволодіння якими безпосередньо пов'язане із просторовими поданнями. Це швачка, токарь, слюсар, фрезерувальник, столяр, конструктор і інші.

Н.І. Буқун [1] систематизував професії, здобуваючи найчастіше глухими, і обґрунтував роль кожного з аналізаторів у відповідних трудових операціях. При цьому при оцінці сфер додатка праці глухих автор урахував рівень механізації, ступінь напруженості сенсорних каналів, трудомісткість робіт, творчий потенціал працівника й ін.

Ручні операції мають неоднакову складність. Операції, при яких сенсорно-моторні процеси є основними, а динамічний компонент виражений слабо, характеризуються наявністю великої кількості дрібних рухів і вимагають їхньої точної координації. У роботі напружені зоровий і руховий аналізатори. Особливе місце приділяється довільній увазі, що тісно пов'язане зі сприйняттям послідовності дій. Ослаблення з боку цих двох компонентів, а також знижена здатність координації рухів, приведуть до травматизму.

Напівмеханічні роботи проводяться за допомогою напівавтоматів. Але при цьому ручний компонент залишається вираженим. Робота вимагає особливої уваги, зорової напруги, точності й обережності, більших і тривалих статичних зусиль м'язів спини, верхніх і особливо нижніх кінцівок. При таких операціях динамічний компонент не виражений, форма дії моторно-розумова, циклічна. Жорстко регламентована послідовність макро- і мікро рухів. Ступінь напруженості більше відбивається на зоровому й руховому аналізаторах. Існує небезпека травматизму рук, нижніх кінцівок.

Трудова діяльність при автоматизованих операціях найбільш складна. Зоровий аналізатор найбільш завантажений, тому що сприймані об'єкти різні за розміром й формою, їхня далекість від очей коливається від 10 до 50 м. Рухові дії нестабільні й не регламентовані. Діяльність висуває високі вимоги до таких функцій уваги як стійкість, розподіл, обсяг. Пам'ять несе виражене навантаження, мислення є практичним.

Роль фізичних вправ у соціальній інтеграції глухих людей важко переоцінити. Вони забезпечують необхідний фізичний і функціональний розвиток людини, формування життєво важливих побутових і професійних навичок, сприяють повноцінному відпочинку й ін. Тільки в тому випадку, якщо інвалід по слуху не має істотних утруднень у здійсненні своєї професійної діяльності, а його дозвілля збагачене спортивними заняттями, спілкуванням з колегами й друзями, можна говорити про успішну інтеграцію в суспільство таких людей.

Перебудова соціального життя й економічної діяльності України невідвратно викликала зміни цілей і завдань навчання дітей з вадами слуху. Це по-

ставило вимогу підсилення підготовки учнів до життя, активізації всієї їх діяльності, уміння орієнтуватись і знайти себе в сучасному мінливому технічно оснащеному світі.

Сьогодні не викликає сумніву, що в умовах зростання обсягу й інтенсивності навчально-пізнавальної діяльності, гармонійний розвиток організму дитини неможливий без оптимізації фізичного виховання, корекційно-реабілітаційної роботи, адаптивного фізичного виховання та спортивної підготовки.

Література

1. Букун Н. И. Основы трудовой деятельности при нарушениях слуха / Н. И. Букун – Кишинев : Штиинца, 1988. – С. 30.

2. Выготский Л. С. Основные проблемы современной дефектологии / Л.С. Выготский // Проблемы дефектологии. – М., 1995. – С. 173 с.

3. Выготский Л.С. Основные проблемы дефектологии / Л. С. Выготский // Основы дефектологии : собр. соч. – Т.5. – М. : Педагогика, 1983. – С. 110-117.

4. Комаров Ю.Н. Взаимосвязь трудового обучения и физической подготовленности глухих учащихся / Ю.Н. Комаров // Совершенствование системы обучения и воспитания взрослых глухих в свете реформы школы. – Л., 1988. – С. 67-70.

5. Кукушкина А.О. Приемы формирования пространственных представлений у глухих учащихся на первоначальном этапе трудового обучения / А.О. Кукушкина // Совершенствование системы обучения и воспитания взрослых глухих в свете реформы школы. – Л., 1988 - С.70-73.

6. Малій В.М. Соціально-трудова реабілітація глухих старшокласників / В. М. Малій // Дефектологія. - 2000р. - № 3 - С. 44-45.

SOCIAL ADAPTATION AND INTEGRATION OF TEENAGERS WITH HEARING DISORDERS BY MEANS OF PHYSICAL TRAINING

Todorov P. I.

Abstract. *Modern vocational education is characterized by the achievement of such level which answers potential possibilities of children with special educational needs, their preparation for adaptation and integration into a modern society, formation of active traits of the person, who is capable not only to consume, but to create welfare and values.*

Social adaptation of the process depends on understanding of human nature and creation of his complete image. This position takes on special significance for people who surround the child with developmental disorders.

The high level of development of certain physical and mental qualities, characteristic for a certain profession will promote the fastest mastering of high qualification, increase of work capacity and firmness of an organism to possible negative influences of manufacture.

Influence of professional physical training on psychophysiological functions of the deaf people, connected with the speed and accuracy of movements was studied. The analysis of psychophysiological functions

of modern professions was presented. They are characterized by following indicators: accuracy of a differentiation of amplitude, a direction and the form of movements, the maximum and optimum frequency of movements, accuracy of muscular efforts, and accuracy of a differentiation of time parameters.

The role of physical exercises in social integration of deaf people should be not underestimated. They provide necessary physical and functional development of such people, formation of the vital household and professional habits, promote a complete rest etc. Only in case that a person with hearing disorders has no essential difficulties in realization of his professional duties, and his leisure time is enriched by sports, communicating with colleagues and friends, it is possible to speak about his successful integration into a society.

СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ГРИ НА СКРИПЦІ В УКРАЇНІ

УДК: 378.016:78+37.015.31

Кьон В. В.

У статті розглядаються питання методики навчання скрипалів шкільного віку та особливості її становлення на сучасному етапі.

Ключові слова: школа гри на скрипці в Україні, становлення української скрипкової школи, ефективність методики.

В статье рассматриваются вопросы методики обучения скрипачей школьного возраста и особенности ее становления на современном этапе.

Ключевые слова: школа игры на скрипке, становление украинской скрипичной школы, эффективность методики.

DEVELOPMENT OF METHODOLOGY FOR TEACHING THE SCHOOL AGE CHILDREN TO PLAY A VIOLIN IN UKRAINE

Kiyun V. V.

The article deals with methods of the violin playing in Ukraine, discloses stages of the development of Ukrainian violin school.

Keywords: violin school, development of Ukrainian violin school, level of efficiency of methods.

В умовах оновлення педагогічної парадигми, гуманізації освітньо-виховної системи, посилення уваги до духовності та рівня культури широкого загалу суспільства, проблема залучення до світу мистецтва кожного індивіду, починаючи з дитинства, хвиліше вчених і практиків.

В нашій країні залучення школярів до музики, зокрема – в процесі навчання гри на скрипці, є досить поширеним: класи скрипки існують у більшості ДМШ, ДШМ; систематично проводяться конкурси юних скрипалів міського, обласного, всеукраїнського рівнів; в центрах культури організуються камерні